POGLAVJE 2

Krivulje v ravnini

1. Podajanje krivulj

- **Eksplicitno:** Krivulja K_f je dana kot graf funkcije $f\colon [a,b] \to \mathbb{R}$, torej
$$K_f = \{(x, f(x)) \mid x \in [a,b]\}.$$
- **Implicitno:** Krivulja K_g je dana kot množica rešitev enačbe $g(x,y) = 0$ za neko funkcijo $g\colon \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, torej
$$K_g = \{(x,y) \mid g(x,y) = 0\}.$$
- **Parametrično:** Krivulja K_F je dana kot množica vseh točk (x,y), določenih z $x = \alpha(t)$ in $y = \beta(t)$, kjer sta $\alpha, \beta\colon [t_0, t_1] \to \mathbb{R}$ dani funkciji, torej
$$K_F = \{(\alpha(t), \beta(t)) \mid t \in [t_0, t_1]\}.$$
Preslikavo $F(t) := (\alpha(t), \beta(t))$ imenujemo *pot* ali *parametrizacija* krivulje K_F. Krivuljo K_F imenujemo tudi *tir* poti F.

  PRIMER 2.1. *Skiciraj krivuljo $x = t^2 - 1$, $y = t^3 - t$ za $t \in \mathbb{R}$.*
- **Polarno:** Krivulja K_h je dana kot množica točk v ravnini s polarnima koordinatama (r, φ), kjer je $r = h(\varphi)$ za neko funkcijo $h\colon [\varphi_0, \varphi_1] \to \mathbb{R}$, torej
$$K_h = \{(h(\varphi)\cos\varphi, h(\varphi)\sin\varphi) \mid \varphi \in [\varphi_0, \varphi_1]\}.$$
  Zveza med kartezičnima koordinatama (x,y) ter polarnima koordinatama (r,φ) točke v ravnini:
$$x = r\cos\varphi,\ y = r\sin\varphi; \qquad r = \sqrt{x^2+y^2},\ \operatorname{tg}\varphi = \frac{y}{x}.$$
  PRIMER 2.2. *Skiciraj krivuljo $r = \sin\varphi$.*

2. Enačba tangente na krivuljo

TRDITEV 2.3. *Naj bo $f\colon [a,b] \to \mathbb{R}$ odvedljiva v točki $c \in [a,b]$. Potem ima krivulja K_f tangento v točki $(c, f(c))$, dano z enačbo:*
$$y - f(c) = f'(c)(x - a).$$

Naj bo dana zvezno odvedljiva funkcija $g\colon \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$ in točka (a,b), ki zadošča $g(a,b) = 0$. Po izreku o implicitni funkciji enačba $g(x,y) = 0$ določa funkcijo $y = f(x)$ v okolici točke a, če je $\frac{\partial g}{\partial y}(a,b) \neq 0$; za to funkcijo velja $f(a) = b$ in
$$f'(a) = -\frac{g_x(a,b)}{g_y(a,b)}.$$

DEFINICIJA 2.4. *Naj bo $g\colon \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$ odvedljiva v točki $(a,b) \in \mathbb{R}^2$. Če je $\nabla g(a,b) \neq (0,0)$, rečemo, da je (a,b)* regularna točka *za g, sicer pa, da je (a,b)* singularna točka *za g.*

TRDITEV 2.5. *Naj bo $g\colon \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$ zvezno odvedljiva v okolici točke (a,b), naj bo $g(a,b) = 0$ in naj bo (a,b) regularna točka za g. Potem ima krivulja K_g tangento v točki (a,b), dano z enačbo:*
$$g_x(a,b)(x-a) + g_y(a,b)(y-b) = 0 \quad \textit{ali} \quad \nabla g(a,b)\cdot(x-a, y-b) = 0\,.$$

DOKAZ. Če v točki (a,b) na krivulji velja $g_y(a,b) \neq 0$, je po izreku o implicitni funkciji krivulja v okolici te točke dana z grafom funkcije $y = f(x)$, za katero velja $f'(a) = -\frac{g_x(a,b)}{g_y(a,b)}$. Enačba tangente na graf f je zato

$$y - b = -\frac{g_x(a,b)}{g_y(a,b)}(x-a) \quad \text{ali} \quad g_x(a,b)(x-a) + g_y(a,b)(y-b) = 0.$$

Če velja $g_x(a,b) \neq 0$, pa je krivulja blizu te točke dana z grafom $x = h(y)$, kjer je $h'(b) = -\frac{g_y(a,b)}{g_x(a,b)}$. Iz enačbe tangente $x - a = h'(b)(y-b)$ po preureditvi dobimo enako kot zgoraj. □

DEFINICIJA 2.6. *Naj bo $F(t) = (\alpha(t), \beta(t))$ in $\alpha, \beta\colon (t_0, t_1) \to \mathbb{R}$ odvedljivi.* Odvod poti *F po t je hitrostni vektor $\dot{F}(t) = (\dot{\alpha}(t), \dot{\beta}(t))$.*
Če je $\dot{F}(t) \neq (0,0)$ za neki t, imenujemo t regularna točka *parametrizacije F. Če so vse točke regularne, imenujemo F* regularna parametrizacija.

TRDITEV 2.7. *Naj bo s regularna točka parametrizacije $F(t) = (\alpha(t), \beta(t))$. Potem je tangenta na krivuljo K_F v točki $F(s)$ dana z enačbo*

$$\dot{\alpha}(s)(y - \beta(s)) = \dot{\beta}(s)(x - \alpha(s)).$$

DOKAZ. Tangenta je premica skozi točko $F(s)$ s smernim vektorjem $\dot{F}(s) = (\dot{\alpha}(s), \dot{\beta}(s))$, zato je poljubna točka (x,y) na tangenti oblike

$$(x,y) = F(s) + u\dot{F}(s), \quad u \in \mathbb{R}.$$

Če to razpišemo po komponentah, dobimo

$$\begin{aligned} x = \alpha(s) + u\dot{\alpha}(s) &\implies x - \alpha(s) = u\dot{\alpha}(s) \\ y = \beta(s) + u\dot{\beta}(s) &\implies y - \beta(s) = u\dot{\beta}(s). \end{aligned}$$

Parameter u eliminiramo tako, da zgornjo enačbo pomnožimo z $\dot{\beta}(s)$, spodnjo pa z $\dot{\alpha}(s)$ ter ju odštejemo:

$$(x - \alpha(s))\dot{\beta}(s) - (y - \beta(s))\dot{\alpha}(s) = 0.$$

□

TRDITEV 2.8. *Naj bo $F(t) = (\alpha(t), \beta(t))$ zvezno odvedljiva pot za $t \in (t_0, t_1)$, ki določa krivuljo K_F. Če velja $\dot{\alpha}(t) \neq 0$ za vse $t \in (t_0, t_1)$, potem je K_F graf neke funkcije f, za katero velja*

$$f'(\alpha(t)) = \frac{\dot{\beta}(t)}{\dot{\alpha}(t)}.$$

Če označimo $x(t) := \alpha(t)$ in $y(t) := \beta(t)$, dobimo za odvod

$$f'(x(t)) = \frac{\dot{y}(t)}{\dot{x}(t)}.$$

DOKAZ. Ker je $\dot{\alpha}(t) \neq 0$ za vsak $t \in (t_0, t_1)$, je ta odvod bodisi povsod pozitiven bodisi povsod negativen. V prvem primeru je $t \mapsto \alpha(t)$ strogo naraščajoča, v drugem pa strogo padajoča. V obeh primerih je torej injektivna in ima inverzno funkcijo α^{-1}:

$$t = \alpha^{-1}(x) \quad \text{in} \quad (\alpha^{-1})'(x) = \frac{1}{\dot{\alpha}(t)}.$$

Oglejmo si reparametrizirano krivuljo

$$G(x) := F(\alpha^{-1}(x)) = (\alpha(\alpha^{-1}(x)), \beta(\alpha^{-1}(x)) = (x, f(x));$$

z zadnjo enakostjo je definirana funkcija f, katere graf je dana krivulja. Za f velja

$$f'(x) = \dot{\beta}(\alpha^{-1}(x))(\alpha^{-1})'(x) = \frac{\dot{\beta}(t)}{\dot{\alpha}(t)}.$$

□

Posledica 2.9. *Naj bosta $x = x(t)$ in $y = y(t)$ dvakrat odvedljivi na (t_0, t_1) in naj velja $\dot{x}(t) \neq 0$ za vse $t \in (t_0, t_1)$. Potem je pripadajoča funkcija f iz zgornje trditve dvakrat odvedljiva in velja*

$$f''(x(t)) = \frac{\dot{x}(t)\ddot{y}(t) - \dot{y}(t)\ddot{x}(t)}{(\dot{x}(t))^3}.$$

Dokaz. Če formulo za prvi odvod funkcije f

$$f'(x(t)) = \frac{\dot{y}(t)}{\dot{x}(t)}$$

še enkrat odvajamo po t, dobimo

$$f''(x(t))\dot{x}(t) = \frac{\dot{x}(t)\ddot{y}(t) - \dot{y}(t)\ddot{x}(t)}{(\dot{x}(t))^2},$$

kar po preureditvi da iskano formulo. □

Polarno podano krivuljo $r = r(\varphi)$ gledamo kot parametrično podano krivuljo s parametrom φ:

$$x(\varphi) = r(\varphi)\cos\varphi, \quad y(\varphi) = r(\varphi)\sin\varphi.$$

Na osnovi tega lahko izpeljemo izraze za prvi in drugi odvod funkcije, ki jo določa krivulja.

3. Dolžina loka krivulje

Definicija 2.10. *Naj bo dana pot $F\colon [a,b] \to \mathbb{R}^2$, $F(t) = (\alpha(t), \beta(t))$, ki določa krivuljo K. Izberimo delitev $D = \{a = t_0 < t_1 < \cdots < t_n = b\}$ intervala $[a,b]$. Pot $F(t)$ na i-tem podintervalu $[t_{i-1}, t_i]$ zamenjamo z daljico od $F(t_{i-1})$ do $F(t_i)$. Dolžina lomljene črte, ki aproksimira krivuljo K, je*

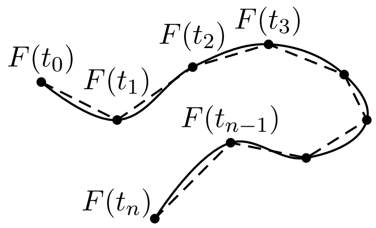

$$\ell(D) = \sum_{i=1}^{n} \sqrt{(\alpha(t_i) - \alpha(t_{i-1}))^2 + (\beta(t_i) - \beta(t_{i-1}))^2}.$$

Če obstaja limita dolžin $\ell(D)$, ko gre velikost delitve $\delta(D)$ proti nič (neodvisno od izbire delitev), jo imenujemo dolžina krivulje K *in označimo $\ell(K)$:*

$$\ell(K) = \lim_{D,\delta(D)\to 0} \ell(D).$$

Trditev 2.11. *Naj bo $F\colon [a,b] \to \mathbb{R}^2$, $F(t) = (x(t), y(t))$ zvezno odvedljiva (to pomeni, da sta komponenti $x(t)$ in $y(t)$ zvezno odvedljivi funkciji spremenljivke t). Potem je dolžina $\ell(F)$ poti F enaka*

$$\ell(F) = \int_a^b \sqrt{\dot{x}(t)^2 + \dot{y}(t)^2}\, dt.$$

Dokaz. Vsoto v $\ell(D)$ želimo prepoznati kot Riemannovo vsoto, zato moramo izpod korena "izpostaviti" velikost podintervala $\delta_i = t_i - t_{i-1}$. To lahko naredimo po Lagrangeevem izreku, ker sta $t \mapsto x(t)$ in $t \mapsto y(t)$ odvedljivi funkciji:

$$x(t_i) - x(t_{i-1}) = \dot{x}(s_i)(t_i - t_{i-1}) \quad \text{za neki } s_i \in (t_{i-1}, t_i),$$
$$y(t_i) - y(t_{i-1}) = \dot{y}(v_i)(t_i - t_{i-1}) \quad \text{za neki } v_i \in (t_{i-1}, t_i).$$

Zgornje upoštevamo v $\ell(D)$ in dobimo

$$\ell(D) = \sum_{i=1}^{n} \sqrt{\dot{x}(s_i)^2 + \dot{y}(v_i)^2}\,\delta_i.$$

To sicer ni Riemannova vsota, vendar njena limita, ko gre velikost delitev proti 0, obstaja z istim argumentom kot v dokazu integrabilnosti zveznih funkcij, ker sta $\dot{x}$ in $\dot{y}$ zvezni. $\square$

PRIMER 2.12. *Naj bo $a > 0$. Izračunaj dolžino poti $F(t) = (t^2, t^3)$ za $t \in [0, a]$.*

OPOMBA 2.13. (1) *Dolžina tangentnega vektorja $\dot{F}(t) = (\dot{x}(t), \dot{y}(t))$ na pot F je $|\dot{F}(t)| = \sqrt{\dot{x}(t)^2 + \dot{y}(t)^2}$, torej je $\ell(F) = \int_a^b |\dot{F}(t)|\, dt$.*
(2) *Iz zgornje formule za dolžino poti se zdi, da je ta odvisna od parametrizacije F. Na osnovi definicije pa pričakujemo, da je odvisna le od krivulje K, ki je tir poti. To je res, če je parametrizacija injektivna, torej vsako točko na krivulji obišče natanko enkrat; če pa parametrizacija večkrat opiše kak del krivulje, tega v dolžini upoštevamo večkrat.*

TRDITEV 2.14. *Naj bo $F\colon [a, b] \to \mathbb{R}^2$ zvezno odvedljiva parametrizacija krivulje K in $g\colon [c, d] \to [a, b]$ zvezno odvedljiva funkcija, ki je monotono naraščajoča in velja $g(c) = a$ ter $g(d) = b$. Potem je $G := F \circ g\colon [c, d] \to \mathbb{R}^2$ tudi parametrizacija za K in velja $\ell(G) = \ell(F)$. Dolžino krivulje K torej izračunamo kot dolžino njene poljubne injektivne parametrizacije.*

DOKAZ. Označimo $G(s) = F(g(s)) = (x(g(s)), y(g(s)))$. Tedaj je

$$\dot{G}(s) = (\dot{x}(g(s))\dot{g}(s), \dot{y}(g(s))\dot{g}(s)) = \dot{g}(s)\,(\dot{x}(g(s)), \dot{y}(g(s)))$$

in zato

$$|\dot{G}(s)| = |\dot{F}(g(s))|\,\dot{g}(s),$$

saj je g naraščajoča. Sledi

$$\begin{aligned}
\ell(G) &= \int_c^d |\dot{G}(s)|\, ds \\
&= \int_c^d |\dot{F}(g(s))|\, \dot{g}(s)\, ds \\
&= \int_a^b |\dot{F}(t)|\, dt = \ell(F),
\end{aligned}$$

kjer smo pri prehodu iz druge v tretjo vrstico vpeljali novo spremenljivko $t = g(s)$. $\square$

POSLEDICA 2.15. (i) *Dolžina eksplicitno podane zvezno odvedljive krivulje $y = f(x)$ za $x \in [a, b]$ je*

$$\ell(K_f) = \int_a^b \sqrt{1 + (f'(x))^2}\, dx = \int_a^b \sqrt{1 + y'^2}\, dx.$$

(ii) *Dolžina polarno podane zvezno odvedljive krivulje $r = r(\varphi)$ za $\varphi \in [a, b]$ je*

$$\ell(K_r) = \int_a^b \sqrt{r(\varphi)^2 + \dot{r}(\varphi)^2}\, d\varphi.$$

DOKAZ. Eksplicitno podana krivulja $y = f(x)$ ima parametrizacijo $F(x) = (x, f(x))$, od koder takoj sledi prva formula. Parametrizacija polarno podane krivulje $r = r(\varphi)$ je $F(\varphi) = (r(\varphi)\cos\varphi, r(\varphi)\sin\varphi)$, tangentni vektor je

$$\dot{F}(\varphi) = (\dot{r}(\varphi)\cos\varphi - r(\varphi)\sin\varphi, \dot{r}(\varphi)\sin\varphi + r(\varphi)\cos\varphi),$$

kvadrat njegove dolžine pa je

$$\begin{aligned}
|\dot{F}(\varphi)|^2 &= \dot{r}(\varphi)^2\cos^2\varphi - 2\dot{r}(\varphi)r(\varphi)\cos\varphi\sin\varphi + r(\varphi)^2\sin^2\varphi \\
&\quad + \dot{r}(\varphi)^2\sin^2\varphi + 2\dot{r}(\varphi)r(\varphi)\sin\varphi\cos\varphi + r(\varphi)^2\cos^2\varphi \\
&= \dot{r}(\varphi)^2 + r(\varphi)^2.
\end{aligned}$$

$\square$

Definicija 2.16. *Diferencial dolžine loka krivulje označimo z* ds *in ga imenujemo tudi* ločna dolžina. *V vseh opisih krivulje velja*

$$ds^2 = dx^2 + dy^2.$$

Primer 2.17. *Izračunaj dolžino implicitno podane krivulje* $(x^2+y^2)^2 = y^2 + 2x(x^2+y^2)$.

Uporaba 2.18 (Površina rotacijske ploskve). *Naj bo* $f\colon [a,b] \to \mathbb{R}$ *nenegativna zvezna funkcija. Ploskev, ki jo dobimo z vrtenjem grafa funkcije* f *nad intervalom* $[a,b]$ *okoli osi* x, *imenujemo* rotacijska ploskev. *Izberimo neko delitev* $D = \{a = x_0 < x_1 < x_2 < \cdots < x_n = b\}$ *intervala* $[a,b]$. *Nad intervalom* $[x_{i-1}, x_i]$ *graf funkcije* f *aproksimiramo z daljico od točke* $(x_{i-1}, f(x_{i-1}))$ *do točke* $(x_i, f(x_i))$. *Ko daljico zavrtimo okoli* x*-osi, dobimo plašč prisekanega stožca s polmeroma leve in desne mejne krožnice* $f(x_{i-1})$ *in* $f(x_i)$ *ter višino* $\delta_i = x_i - x_{i-1}$. *To da približek za površino ploskve:*

$$\sum_{i=1}^{n} \pi(f(x_{i-1}) + f(x_i))\sqrt{\delta_i^2 + (f(x_{i-1}) - f(x_i))^2}.$$

Če je f *zvezno odvedljiva, dobimo za površino v limiti, ko pošljemo velikost delitve* $\delta(D)$ *proti 0, formulo*

$$V = 2\pi \int_a^b f(x)\sqrt{1+(f'(x))^2}\,dx = 2\pi \int_a^b y\sqrt{1+y'^2}\,dx.$$

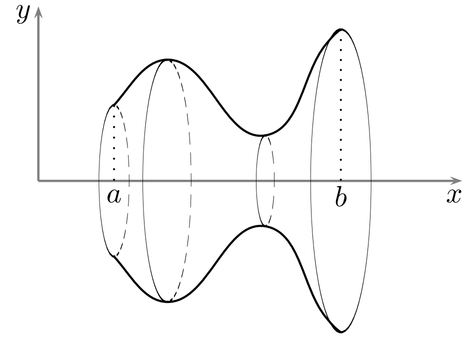

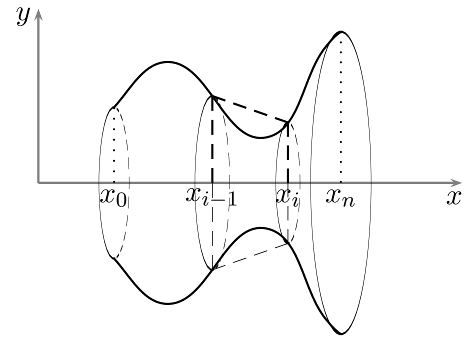

4. Ploščina območja, določenega s krivuljo

Trditev 2.19. (1) *Naj bo* $f\colon [a,b] \to \mathbb{R}$ *zvezna in nenegativna. Ploščina območja, ki ga določa graf funkcije* $y = f(x)$ *nad intervalom* $[a,b]$ *na osi* x, *je*

$$\int_a^b f(x)\,dx = \int_a^b y\,dx.$$

(2) *Naj bo* $g\colon [c,d] \to \mathbb{R}$ *zvezna in nenegativna. Ploščina območja, ki ga določa graf funkcije* $x = g(y)$ *nad intervalom* $[c,d]$ *na osi* y, *je*

$$\int_c^d g(y)\,dy = \int_c^d x\,dy.$$

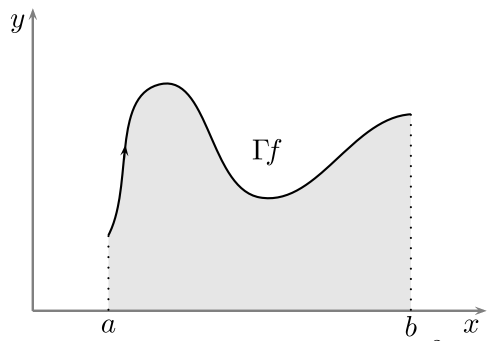

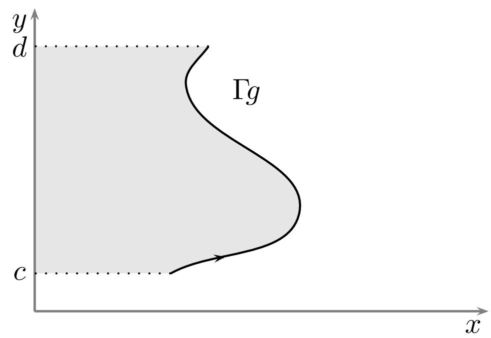

Trditev 2.20. *Naj bo* $F\colon [a,b] \to \mathbb{R}^2$ *zvezno odvedljiva pot,* $F(t) = (x(t), y(t))$.
(1) *Če je* $y(t) \geq 0$ *za vse* t *in je* $x(a) = \min x(t)$ *ter* $x(b) = \max x(t)$, *potem je ploščina med krivuljo in osjo* x *nad intervalom* $[x(a), x(b)]$ *enaka*

$$\int_a^b y(t)\dot{x}(t)\,dt.$$

(2) *Če je* $x(t) \geq 0$ *za vse* t *in je* $y(a) = \min y(t)$ *ter* $y(b) = \max y(t)$*, potem je ploščina med krivuljo in osjo* y *nad intervalom* $[y(a), y(b)]$ *enaka*

$$\int_a^b x(t)\dot{y}(t)\,dt.$$

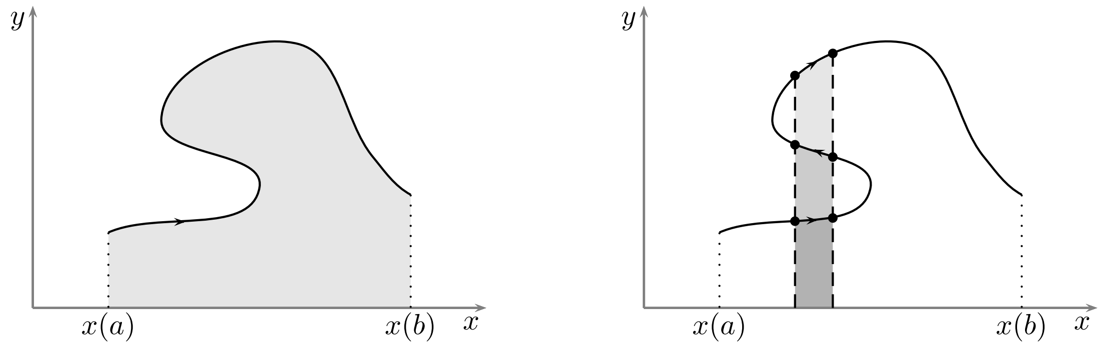

Dokaz. Naj bo $D = \{a = t_0 < t_1 < \cdots < t_n = b\}$ poljubna delitev intervala $[a, b]$ ter $S_D = (s_1, \ldots, s_n)$ usklajen nabor testnih točk. Del krivulje med točkama $F(t_{i-1})$ in $F(t_i)$ prispeva k ploščini približno $y(s_i)(x(t_i) - x(t_{i-1}))$; predznak tega prispevka je določen s predznakom razlike x koordinat. Za približek ploščine tako dobimo

$$p(D, S_D) = \sum_{i=1}^{n} y(s_i)(x(t_i) - x(t_{i-1})) = \sum_{i=1}^{n} y(s_i)\dot{x}(v_i)\delta_i,$$

kjer smo uporabili Lagrangeev izrek (ki da točke $v_i \in (t_{i-1}, t_i)$) in kot običajno označili dolžino i-tega podintervala z δ_i. Ponovno dobimo posplošeno Riemannovo vsoto, ki konvergira zaradi zveznosti y in $\dot{x}$ proti $\int_a^b y(t)\dot{x}(t)\,dt$. □

Definicija 2.21. *Naj bo* $F\colon [a, b] \to \mathbb{R}^2$ *regularna parametrizacija krivulje* K*. Potem* F *določa* usmerjenost K*, določeno s smerjo, v kateri potuje točka* $F(t)$ *po* K*, ko gre* t *od* a *do* b*.*
Gladka enostavna sklenjena krivulja *(ESK) je krivulja* K*, ki ima regularno parametrizacijo* $F\colon [a, b] \to \mathbb{R}^2$*, za katero velja* $F(a) = F(b)$ *in* $\dot{F}(a) = \dot{F}(b)$*,* $F|_{[a,b)}$ *pa je injektivna.*
Naj bo A *območje, ki ga omejuje gladka enostavna sklenjena krivulja* K*. Regularna parametrizacija* F *krivulje* K *določa* pozitivno usmerjenost *krivulje* K*, če je* A *na levi strani, ko se pomikamo vzdolž* K *v smeri usmerjenosti, ki jo določa* F*.*

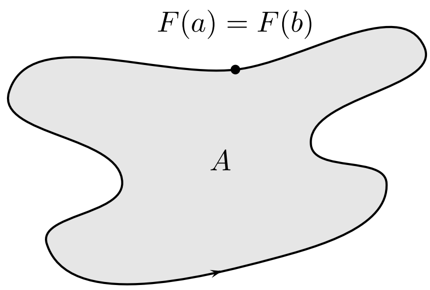

Trditev 2.22. *Naj bo* $F\colon [a, b] \to \mathbb{R}^2$*,* $F(t) = (x(t), y(t))$ *regularna parametrizacija ESK krivulje* K*, ki določa pozitivno usmerjenost* K*. Potem je ploščina območja* A *znotraj* K *enaka*

$$\int_a^b x(t)\dot{y}(t)\,dt = -\int_a^b y(t)\dot{x}(t)\,dt = \frac{1}{2}\int_a^b \big(x(t)\dot{y}(t) - y(t)\dot{x}(t)\big)\,dt.$$

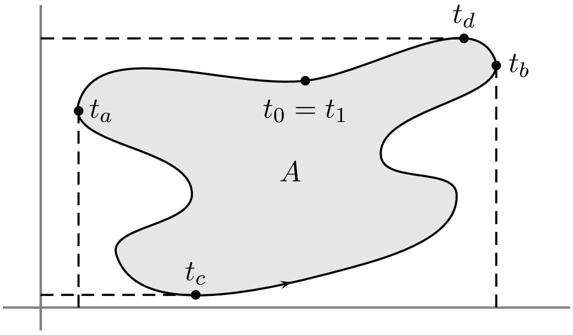

Dokaz. Označimo s t_a (t_b) vrednost parametra t, pri kateri je vrednost koordinate x na krivulji najmanjša (največja). Točki $F(t_a)$ in $F(t_b)$ razdelita krivuljo na dva loka. Zaradi izbire usmerjenosti krivulje je del integrala $\int_a^b y(t)\dot{x}(t)\,dt$ po spodnjem loku pozitiven, po zgornjem pa negativen, zato izračuna negativno vrednost ploščine območja znotraj krivulje. Podobno vidimo, da $\int_a^b x(t)\dot{y}(t)\,dt$ izračuna ploščino območja znotraj krivulje. Tretji integral je povprečje prvih dveh. □

Trditev 2.23. *Naj bo $r = r(\varphi)$ za $\varphi \in [\alpha, \beta]$ zvezna polarno podana krivulja. Potem je ploščina območja, ki ga določa krivulja skupaj z daljicama*

$$\varphi = \alpha,\ 0 \leq r \leq r(\alpha) \text{ in } \varphi = \beta,\ 0 \leq r \leq r(\beta),$$

enaka

$$\frac{1}{2}\int_\alpha^\beta r(\varphi)^2\,d\varphi.$$

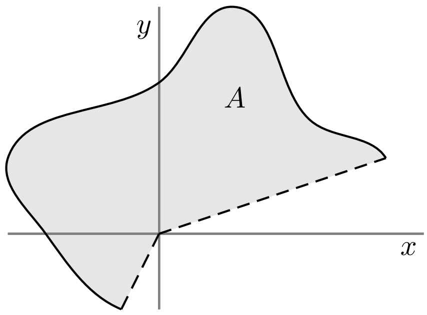

Dokaz. Pri parametrizaciji krivulje s polarnim kotom $F(\varphi) = (r(\varphi)\cos\varphi, r(\varphi)\sin\varphi)$ je

$$x\dot{y} - y\dot{x} = r(\varphi)^2,$$

zato je diferencial ploščine enak

$$dp = \frac{1}{2}r(\varphi)^2\,d\varphi.$$

Da pripadajoči integral res izračuna ploščino izseka, lahko vidimo tudi preko Riemannovih vsot: za delitev $D = \{\alpha = \varphi_0 < \varphi_1 < \cdots < \varphi_n = \beta\}$ in testne točke $s_i \in [\varphi_{i-1}, \varphi_i]$ na i-tem podintervalu funkcijo $\varphi \to r(\varphi)$ zamenjamo s konstanto $r(s_i)$. Tako del območja nadomestimo s krožnim izsekom s središčnim kotom $\delta_i = \varphi_i - \varphi_{i-1}$ in polmerom $r(s_i)$. Približek za ploščino območja je torej

$$\sum_{i=1}^n \frac{1}{2}r(s_i)^2\delta_i,$$

ta pa pri $\delta(D) \to 0$ zaradi zveznosti r konvergira k zgornjemu integralu. □

5. Krivinska krožnica in ukrivljenost krivulje

Definicija 2.24. *Naj bo $K \subset \mathbb{R}^2$ krivulja, ki ima tangento v vsaki točki blizu $(a, b) \in K$.* Krivinska krožnica *na K v točki (a, b) je limitna lega krožnic, ki so tangentne na K v (a, b) ter $(x, y) \in K$, ko gre $(x, y) \to (a, b)$, če ta limita obstaja. Polmer krivinske krožnice imenujemo* krivinski polmer, *njegovo obratno vrednost pa imenujemo* ukrivljenost *krivulje v točki (a, b).*

Trditev 2.25. (1) *Naj bo f dvakrat zvezno odvedljiva funkcija. Ukrivljenost grafa f v točki x je*

$$\kappa(x) = \frac{f''(x)}{(1 + (f'(x))^2)^{3/2}}\,.$$

(2) *Naj bo F dvakrat zvezno odvedljiva pot. Ukrivljenost tira poti F v točki t je*

$$\kappa(t) = \frac{\ddot{y}(t)\dot{x}(t) - \dot{y}(t)\ddot{x}(t)}{(\dot{x}(t)^2 + \dot{y}(t)^2)^{3/2}}\,.$$

(3) *Naj bo r dvakrat zvezno odvedljiva funkcija, ki določa polarno podano krivuljo. Ukrivljenost krivulje v točki φ je*

$$\kappa(\varphi) = \frac{r(\varphi)^2 + 2\dot{r}(\varphi)^2 - r(\varphi)\ddot{r}(\varphi)}{(r(\varphi)^2 + \dot{r}(\varphi)^2)^{3/2}}\,.$$

Dokaz. (1) Središče (u, v) krožnice, ki je tangentna na graf f v točkah $(a, f(a))$ ter $(a + h, f(a+h))$, je presečišče normal v teh dveh točkah, zato zadošča:

$$\begin{aligned} v - f(a) &= -\frac{1}{f'(a)}(u-a) \\ v - f(a+h) &= -\frac{1}{f'(a+h)}(u-a-h). \end{aligned}$$

Enačbi odštejemo in delimo s h, da dobimo:

$$\frac{f(a+h)-f(a)}{h} = -(u-a)\frac{f'(a+h)-f'(a)}{h}\cdot\frac{1}{f'(a)f'(a+h)} - \frac{1}{f'(a+h)}.$$

V limiti, ko pošljemo h proti 0, zgornji izraz postane

$$f'(a) = -(u-a)\frac{f''(a)}{(f'(a))^2} - \frac{1}{f'(a)},$$

od koder izračunamo (če je $f''(a) \neq 0$)

$$\begin{aligned} u - a &= -\frac{f'(a)(1+(f'(a))^2)}{f''(a)} \\ v - f(a) &= \frac{1+(f'(a))^2}{f''(a)}. \end{aligned}$$

Polmer krivinske krožnice je

$$R = \frac{(1+(f'(a))^2)^{3/2}}{|f''(a)|},$$

za ukrivljenost krivulje v $(a, f(a))$ pa vzamemo

$$\kappa(a) = \frac{f''(a)}{(1+(f'(a))^2)^{3/2}};$$

pri tem smo predznak izbrali tako, da je ukrivljenost pozitivna, ko krivinska krožnica leži nad grafom, oziroma negativna, ko krožnica leži pod grafom.

(2) Formule v parametričnem primeru dobimo z upoštevanjem $f' = \dot{y}/\dot{x}$ in $y'' = (\ddot{y}\dot{x} - \dot{y}\ddot{x})/\dot{x}^3$. Če je $\dot{x} > 0$, formula za ukrivljenost sledi, sicer pa se razlikuje od tiste v (1) za predznak.

(3) Formulo v polarnem opisu dobimo iz parametričnega opisa z upoštevanjem polarne parametrizacije. □

6. Diferencialne enačbe v obliki diferenciala

Definicija 2.26. DE v obliki diferenciala *je enačba oblike*

$$P(x,y)\,dx + Q(x,y)\,dy = 0,$$

kjer sta P, Q definirani na nekem območju $A \subset \mathbb{R}^2$.

Naj bosta $P, Q\colon A \to \mathbb{R}$ odvedljivi. DE $P(x,y)\,dx + Q(x,y)\,dy = 0$ je eksaktna na A*, če velja*

$$\frac{\partial P}{\partial y}(x,y) = \frac{\partial Q}{\partial x}(x,y)$$

za vsak $(x, y) \in A$.

PRIMER 2.27. (1) *Ugotovi, ali je enačba* $x^2\,dx + 2xy\,dy = 0$ *eksaktna.*
(2) *Pokaži, da je enačba* $(x + y^2)\,dx + (2xy + 1)\,dy = 0$ *eksaktna in poišči njeno splošno rešitev.*

TRDITEV 2.28. *Naj bo* $A \subset R^2$ *pravokotnik in* $P, Q\colon A \to \mathbb{R}$ *zvezno odvedljivi funkciji. Če je enačba* $P(x, y)\,dx + Q(x, y)\,dy = 0$ *eksaktna na* A*, potem ima splošno rešitev oblike* $g(x, y) = C$*, kjer je* $g\colon A \to \mathbb{R}$ *dvakrat zvezno odvedljiva funkcija, ki zadošča*

$$\frac{\partial g}{\partial x}(x, y) = P(x, y) \quad \textit{in} \quad \frac{\partial g}{\partial y}(x, y) = Q(x, y).$$

DEFINICIJA 2.29. *Naj bo* $A = [a, b] \times [c, d] \subset \mathbb{R}^2$ *pravokotnik in naj bo* $f\colon A \to \mathbb{R}$ *zvezno odvedljiva funkcija. Funkcijo* $F\colon [a, b] \to \mathbb{R}$*, definirano s predpisom*

$$F(x) = \int_c^d f(x, y)\,dy,$$

imenujemo integral s parametrom.

LEMA 2.30. *Pri oznakah kot v definiciji je integral s parametrom* $x \mapsto F(x)$ *zvezno odvedljiva funkcija na* $[a, b]$ *in velja*

$$F'(x) = \int_c^d \frac{\partial f(x, y)}{\partial x}\,dy.$$

DOKAZ. Izračunajmo odvod F po definiciji:

$$\begin{aligned}
F'(x) &= \lim_{h\to 0} \frac{F(x+h) - F(x)}{h} \\
&= \lim_{h\to 0} \frac{1}{h} \left(\int_c^d f(x+h, y)\,dy - \int_c^d f(x, y)\,dy \right) \\
&= \lim_{h\to 0} \int_c^d \frac{f(x+h, y) - f(x, y)}{h}\,dy \\
&= \int_c^d \lim_{h\to 0} \frac{f(x+h, y) - f(x, y)}{h}\,dy \\
&= \int_c^d \frac{\partial f(x, y)}{\partial x}\,dy.
\end{aligned}$$

Pri prehodu iz tretje v četrto vrstico smo si izposodili rezultat (iz Analize 3), da smemo integral in limito zamenjati. □

DOKAZ TRDITVE 2.28. Funkcijo g definiramo glede na izbrano točko $(a, b) \in A$ s predpisom

$$g(x, y) := \int_a^x P(t, b)\,dt + \int_b^y Q(x, s)\,ds.$$

Oba integrala sta po osnovnem izreku analize odvedljivi funkciji zgornje meje, drugi integral pa je po zgornji lemi tudi odvedljiva funkcija parametra x, torej je g vsaj parcialno odvedljiva. Parcialna odvoda sta enaka

$$\begin{aligned}
g_y(x, y) &= Q(x, y) \\
g_x(x, y) &= P(x, b) + \int_b^y Q_x(x, s)\,ds \\
&= P(x, b) + \int_b^y P_y(x, s)\,ds \\
&= P(x, b) + (P(x, y) - P(x, b)) = P(x, y).
\end{aligned}$$

Ker sta parcialna odvoda g_x in g_y zvezno odvedljivi funkciji, je g dvakrat zvezno odvedljiva funkcija. □

Definicija 2.31. *Naj bo dana DE* $P(x,y)\,dx + Q(x,y)\,dy = 0$*, kjer sta* $P, Q\colon A \to \mathbb{R}$ *zvezno odvedljivi funkciji. Če je* $\mu\colon A \to \mathbb{R}$ *takšna zvezno odvedljiva funkcija, da je enačba*

$$\mu(x,y)P(x,y)\,dx + \mu(x,y)Q(x,y)\,dy = 0$$

eksaktna, potem funkcijo μ *imenujemo* integrirajoči množitelj *dane enačbe.*

Trditev 2.32. *Če je* μ *integrirajoči množitelj DE* $P(x,y)\,dx + Q(x,y)\,dy = 0$*, potem* μ *zadošča*

$$\mu_y P - \mu_x Q = \mu(Q_x - P_y).$$

Dana enačba ima integrirajoči množitelj, ki je odvisen le od spremenljivke x*, če je izraz* $\dfrac{Q_x - P_y}{Q}$ *odvisen le od spremenljivke* x *(ne pa od* y*); v tem primeru je* $\mu = \mu(x)$ *rešitev enačbe*

$$\frac{1}{\mu}\frac{d\mu}{dx} = \frac{P_y - Q_x}{Q}.$$

Dana enačba ima integrirajoči množitelj, ki je odvisen le od spremenljivke y*, če je izraz* $\dfrac{Q_x - P_y}{P}$ *odvisen le od spremenljivke* y *(ne pa od* x*); v tem primeru je* $\mu = \mu(y)$ *rešitev enačbe*

$$\frac{1}{\mu}\frac{d\mu}{dy} = \frac{Q_x - P_y}{P}.$$

Dokaz. Pogoj eksaktnosti $(\mu P)_y = (\mu Q)_x$ da prvo enakost. Če predpostavimo, da je μ neodvisen od spremenljivke y, vidimo, da mora μ zadoščati zgoraj zapisani diferencialni enačbi. Ker je po predpostavki leva stran v tej enačbi neodvisna od y, mora enako veljati tudi za desno stran. Torej je zgornji pogoj potreben za obstoj takega integrirajočega množitelja. Je pa tudi zadosten, saj v tem primeru lahko v dobljeni enačbi ločimo spremenljivki in jo integriramo. □

Primer 2.33. *Reši enačbo* $(y^2 + 4xy)\,dx + (3xy + 4x^2 + 4y^2)\,dy = 0$ *tako, da poiščeš integrirajoči množitelj.*